

# **Znanje in konkurenčnost na svetovnem trgu**

Ana Krajnc

## **Globalizacija, svetovno tržišče, tekmovalnost in konkurenčnost**

Sodobna tehnologija je povzročila, da so nacionalni trgi prerasli v svetovni trg. Globalizacija je povzročila, da posamezno gospodarstvo lahko načrtuje in deluje le na svetovnem trgu. To velja tako za ponudnike proizvodov in za kupce, potrošnike. Vsi neprestano upoštevajo podatke o kakovosti in ceni proizvodov, nepremičnin in uslug svetovnega trga. Oblikujejo se enotni svetovni kriteriji in ti odločajo o uspehu. Niti razmišljati ne moremo več v okviru danosti domačega trga. Nismo več odvisni od stopnje razvoja domačega okolja. S tem se je konkurenčnost v gospodarstvu in ostalih dejavnostih naglo povečala. Enotne kriterije diktira svetovni trg, vpliv nacionalnih trgov je zbledel.

Človeštvo še ni doživelo take stopnje tekmovalnosti in konkurenčnega boja kot smo mu priča v sodobnih razmerah. Ker to spada med osnovne značilnosti informacijske družbe, ekonomisti, družboslovci in futurologi (Toffler, Neishbitt, Rifkin, Drucker) napovedujejo, da se bo omenjeni trend nadaljeval tudi v prihodnje.

Kako se usposobimo za tako delovanje? Na močno konkurenčnem svetovnem trgu niso dovolj le informacije in podatki, znanje tujih jezikov. Za mednarodno delovanje in konkurenčni boj potrebujejo ljudje tudi veliko samozvesti, prodornosti, samoiniciativnosti, ustvarjalnosti za odkrivanje novih rešitev in novih možnosti, smisel za druge kulture, sposobnost vživljanja v ljudi ter sposobnost za naglo in pravilno odločanje. Sama proizvodnja se je pocenila, vzame manj energije in je manj naporna od vsega ostalega, kar sestavlja delo. Najbolj naporno in zahtevno je proizvod (to je lahko predmet ali usluga) umestiti pri drugih ljudeh, potencialnih potrošnikih.

Delo in izobraževanje postaneta vseživljenjska procesa in se med seboj prepletata. Ko se zaključi obdobje aktivnega dela, se delo nadaljuje v dejavni starosti. Delo in izobraževanje se v posameznih življenjskih obdobjih spreminjata.

## **Vedno manj bo služb in vedno več možnosti za delo**

Ljudje morajo biti pripravljeni na nove razmere. Razlike nastajajo med ljudmi, ki »hodijo v službo« in takimi, ki »delajo« in so z vsem svojim bistvom angažirani pri ustvarjanju. Služb bo vedno manj in vedno več možnosti za delo. V ospredje stopa osebnostna razvitost človeka, čustvena inteligenca. Brezbrižen odnos do dela ni več vzdržan, ker v takem stanju človek premalo daje, vlaga v delo, da bi dobil potrebno. Čustva se vpletajo v uspeh dela, obvladovanje sprememb in povečajo osebna vlaganja v proces dela. Ni dovolj, da nekdo obvlada delo, odločilno je, če obvlada pogoje dela, vse tisto, kar delo obdaja. Slišimo izjave:

»Delati je še najlažje, najbolj izčrpavajoče je obvladati vse druge borbe in vse, kar delo spremlja.«

Službe so bile vnaprej formalno določene. Delo je potrebno odkriti, ga uveljaviti in svoje sposobnosti dokazati. Delo je podvrženo spremembam, nastajanju in izginjanju in je vedno na »prepihu«. Delavec ga brani pred nasprotujočimi si vplivi in ga uveljavlja po kriterijih svetovnega tržišča.

Služba je bila vnaprej dana in formalno omejena oblika dela, v novih razmerah delavec odkriva delo po svojih sposobnostih in znanju, osebni pripravljenosti in motivaciji ter vztraja, da ga umesti pri drugih ljudeh v neki organizaciji, podjetju, društvu ali kaki drugi socialni skupini. Delo je iz nekdanjega statičnega postalo zelo dinamičen proces. Za sposobne, razvite ljudi je služba zastarela in preveč omejujoča oblika dela.

## **Delo in igra postaneta glavni vodilni vrednoti**

Zahtevnost dela se je v informacijski družbi stopnjevala in uspeh je odvisen od najbolj prefinjenih lastnosti človeka, kot so: ustvarjalnost, vztrajnost, zagnanost za delo, osebna zavzetost in globoka predanost ciljem. Delo je na višji stopnji humanizacije, a je tudi bolj izčrpavajoče od prejšnjega. Vedno pogostejši so pojavi »čustvene izgorelosti«, ko se v človeku zaradi psihičnih naporov poruši tudi fiziološko ravnotežje. Najbolj so na udaru osebe z nižjo stopnjo osebnostne razvitosti in šibkejšim čustvenim zaledjem.

Pod temi vplivi delo ni več edina glavna vrednota, kot je bila prej pri poklicu v industrijskem obdobju (Smith, Riffkin). Delu kot glavni vrednoti se pridruži igra, da sprošča napore predanosti in novih oblik dela. Te spremembe težko gleda in tolerira pri svojih otrocih generacija starejših. Glede na svoje vrednote iz preteklosti (služba) težko sprejmejo novosti pri srednji generaciji in mlajših. Že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja si je v ZDA, svetovni velesili, zabavna industrija delila prvo, najpomembnejše mesto, z vojno industrijo.

Spremembe in konkurenčen svetovni trg povzročajo tudi mnoge lokalne konflikte in vojne. Vojna industrija ohranja na svetovnem tržišču pomembno mesto tako kot zabavna industrija. Oboje sprošča napetosti ljudi. Človek potrebuje sprostitev, da lahko vzdrži pri sodobnem zahtevnem delu.

Nas zanima odnos med delom in izobraževanjem, zato si bomo pri obeh ogledali ogledali glavne spremembe.

## **Kako se je spremenilo delo?**

Trendi razvoja so svetovni. Ne more jih ustaviti neka politika nacionalne države. Napačna politika lahko le ovira konstruktivne rešitve in rešitve za spremembe podaljšuje in časovno oddalji. Spremembe pa se spontano pod raznimi vplivi dogajajo v praksi. To, kar se nam je zdelo včasih utopija, je danes naša stvarnost. Pojave prepoznamo v neposrednih razmerah.

Zapustili smo prejšnjo piramidalno hierarhično strukturo družbe, podjetja ali neke organizacije. Družba in tudi podjetje je postalo socialni vrtinec z dinamiko neprestanih sprememb. V tem družbenem vrtincu delujejo tako centripetalne kot centrifugalne sile. Ljudi

vlečejo v srčiko družbe ali pa jih porivajo na rob družbe. V takih razmerah noben družbeni položaj ni stabilen, še manj statičen. (Krajnc, 2009)

Tudi če je na najvišjem položaju, se lahko človek nenadoma znajde na robu družbe in nasprotno. Po neki načrtovani poti usposabljanja in izobraževanja človek spet pride do novih kompetenc in se pomakne na bolj središčen družbeni položaj. Pomembna novost sodobne družbe je, da je vsakemu dostopen tudi najpomembnejši položaj v družbi, le osvojiti ga je potrebno in istočasno vsakemu grozi pomik na rob družbe. Podobno: ljudje na robu družbe niso za večno obsojeni na socialno izločenost, če uveljavijo svoje kompetence (npr. če klošar uveljavi svoje talente, postane sodelavec televizije in socialni položaj se mu bistveno spremeni). Informacijska družba je družba sprememb. V njej ni več statičnih struktur.

Nekatere države (skandinavske države, Kanada) načrtno urejajo premike zlasti iz obrobnih družbenih položajev v bolj centralne. Ljudje dobijo za določen čas državno plačo, če predložijo svoj načrt, kako bodo pridobili nove kompetence in povečali osebno stopnjo zaposljivosti.

Splošna sprememba dela, ki je sledila prehodu iz industrijske v informacijsko družbo, je izginjanje služb in nastajanje novih dinamičnih, človeku bolj prilagojenih oblik dela. Službe izginjajo, industrija izloča delavce, možnosti za delo se množijo v terciarnem sektorju, v uslužnostih dejavnostih. Služba je sodobnemu razvoju neprilagojena oblika dela, ker je rigidna, omejuje človekov razvoj in vseživljenjsko izobraževanje. Delovno okolje je glavno učno okolje, v stalni službi se možnosti za učenje hitro izčrpajo. Vse postane rutina. To se delno izboljša, če oseba menjuje službe in zamenja celo poklic. Zaslužiti pokojnino na enem delovnem mestu je bilo nekoč častno, danes je to nemogoče in bi bilo poguba za delavca, ker bi zaostal v razvoju in vseživljenjskem izobraževanju. Znanje je v informacijski družbi postalo glavno proizvodno sredstvo. V informacijski družbi dela 25 % aktivnega prebivalstva v znanosti, razvojnih centrih in ustvarja inovacije. Živi od uveljavljanja svojih zamisli in idej. Zaslužek prinašajo »z znanjem zasičeni proizvodi« (knowledge saturated products).

V gospodarstvu, pa tudi v negospodarskih dejavnostih, imamo zelo veliko problemov pri nadomeščanju kvantitete s kvaliteto. Preštevanje proizvodov, kvantiteta, je najlažja pot. V današnjih razmerah nas lahko le bremeni in polni skladišča. Pomembna je postala kvaliteta, ideja, uresničena v proizvodu. (Drucker, 1996)

Živimo v družbi sprememb. Tako kot vse ostalo je tudi delo podvrženo neprestanim spremembam. Možna je le prožna varnost. Socialno varnost poseduje človek v svoji zaposljivosti in kompetencah. Te so nadomestile nekdanji poklic. Kompetence je potrebno sproti prilagajati v skladu z novostmi in spremembami. Nekdanje kompetence zastarijo. Z vseživljenjskim izobraževanjem razvijamo nove in se odzivamo na spremembe. (Zupančič, 2009)

Bistveno se spremeni oblika menedžmenta. Odgovornost je porazdeljena na vse delavce. Vsak v celoti prevzame določeno delo, mora se sam odločati in prevzeti odgovornost za to. V podjetju ali kateri drugi organizaciji ni več enega centra moči. Družbena moč je porazdeljena. Za koordinacijo je pomembno timsko delo in interdisciplinarnost.

Službo nadomestijo nove oblike dela: pogodbeno delo, delo za določen čas, projektno delo, samostojni podjetnik, svobodni umetnik ali raziskovalec, družinska podjetja, delo na domu. Vse imajo večjo dinamiko in so neprimerno bolj prožne in prilagodljive spremembam, kot je

bila nekoč »služba za nedoločen čas«. Niti delodajalec niti delojemalec ne živita več v statični družbi. Nove oblike dela so bolj prilagodljive družbi sprememb. Zabava postane pomembna vrednota. Delo se veliko bolj povezuje z zabavo in sproščanjem, kot se je nekoč, ker je delo v primerjavi s prejšnjim obdobjem bolj zahtevno in ima s tem delavec večje možnosti za ustvarjalno delo in sproščanje napetosti, nastalih pri odločanju in prilagajanju spremembam.

Na področju dela nastajajo zaostanki in mešanje starega z novimi razmerami, ker prepočasi prehajajo od kvantitete h kvaliteti. Pri tem ima močno zaviralno vlogo politika, ki:

- še vedno obljublja ljudem službe, kar je zgodovina, in s tem spregleda nove oblike dela ali jih celo z zakoni ovira;
- premalo poskrbi za nekdanje fizične delavce (funkcionalno nepismene), da bi se usposobili za bolj zahtevno, z znanjem zasičeno sodobno delo in s tem se povečuje skupina trajno brezposelnih, dajatve bremenijo gospodarstvo;
- zavira demokratizacijo in podpira staro piramidalno socialno strukturo in še vedno gradi na elitističnem konceptu in koncentraciji družbene moči na eni točki in s tem zadržuje tudi šolstvo.

Delo v informacijski družbi zahteva ravno nasprotno: porazdelitev odgovornosti in odločanje na licu mesta, vsak za svoje delo z razvito koordinacijo. Vztrajanje pri starih paradigmah na področju dela vodi proizvodnjo v velike stiske, kar povzroča razpad osnovne poslovne morale. Prepočasno spreminjanje področja dela in načina preživetja zahteva prevrednotenje vrednot. »Križa ima več obrazov, a eno samo rešitev: postavimo človeka na prvo mesto« (CONFITEA, UNESCO 2009)

Proizvodnja se je odtujila od potreb ljudi. Evolucijsko mora služiti potrebam ljudi. Torej je podrejena potrebam ljudi. V naših razmerah se je star način proizvodnje izrodil do te mere, da se je omenjeno razmerje postavilo na glavo: danes morajo ljudje služiti proizvodnji. Manipulira jih trženje in manipulacije, da neprestano kupujejo mimo svojih potreb in kupljeno odmetavajo in spet kupujejo. Michael Sere je v svojih razpravah primerjal potrošniško družbo z deževnikom, ki neprestano žre in izloča kot pretočna cev. Manipulatorji grozijo, da tako mora biti, ker bo sicer industrija propadla in ugasnila skupaj z delovnimi mesti. Ljudje preprosto nasedejo, ker jih preganja eksistenčni strah in se podredijo proizvodnji in njenemu potrošništvu. Onesnaženje Zemlje je vse večje zaradi odmetavanja potrošniške družbe. Potrošniška družba v imenu kapitala, ta deluje po starih utečenih poteh nekdanje proizvodnje, uničuje okolje. Industriji so podredili celo kmetijstvo. Ekonomska kriza zahteva prevrednotenje vrednot.

## **Kako se je spremenilo izobraževanje?**

V industrijskem obdobju je imelo izobraževanje zoženo vlogo, posebej je bilo poudarjeno poklicno izobraževanje in poklic kot osnova preživetja. Na začetku življenja pridobljen poklic (večinoma poklicna šola ali delno srednja šola, nekaj odstotkov višje in visoke strokovne izobrazbe) je omogočal preživetje za vse življenje, ker je bila družba statična. Nove ekonomskodružbene razmere so potegnile za seboj velike spremembe v izobraževanju, saj to ni samo sebi namen, je odmev vsega ostalega.

Odprt dostop do izobraževanja za vse ljudi je danes temeljna zahteva informacijske družbe. Znanje je glavno proizvodno sredstvo. Ljudem je potrebno kot zrak ali voda za življenje, zato je izobraževanje postalo splošna dobrina, dostopna vsem. Izobraževanje in študij nista več

namenjena samo družbeni eliti, ker je vitalnost družbe, neke organizacije in podjetja odvisna od povprečne stopnje izobraženosti vseh ljudi, ki jih združuje. Izobrazbena elita je pri uresničevanju načrtov in udejanjanju znanja odvisna od vseh ostalih, s katerimi je povezana v podjetju ali družbi. Neznanje okolja paralizira uporabo znanja tistih, ki znajo. To je tudi največji družbeni antagonizem: nasprotje med tistimi, ki znajo in tistimi, ki ne znajo. V ZDA so npr. začeli ta prehod od intelektualne družbene elite k večji izobraženosti prebivalstva že leta 1945, takoj po drugi svetovni vojni. Vsem vojakom, ki so se vrnil z bojišč v Evropi, je država omogočila brezplačen univerzitetni študij. To je bil velik načrten skok navzgor v izobraženosti prebivalstva. Mi tega koraka še danes politično ne zmoremo, ker ni odprtega dostopa do izobraževanja za vse prebivalce, nasprotno pa kraljuje močna selekcija in izločanje pri nadaljevanju šolanja.

Izobraževanje in delo postaneta vseživljenjska procesa. Ni mogoče usposobiti človeka vnaprej, ker ni možno predvidevati sprememb, ki bodo sledile. Danes živi 90 % vseh znanstvenikov, kar jih je imelo človeštvo, temu primeren je tudi obseg in količina novih znanj. Izobraževanje se nadaljuje do smrti.

Strokovna kariera osebe ni več enoznačen linearen proces, kot je bil nekoč. Dopolnjuje razne dodatne smeri dela, nova iskanja in uspehe na novih področjih in je povezana tudi z osebnim in družinskim življenjem. Ker je življenje postalo bolj zahtevno tudi na drugih področjih, kot so socialna varnost, družina, vzgoja otrok, rekreacija, mediji, delovanje v politiki, kultura itd., se morajo ljudje izobraževati tudi za vse socialne vloge in ne več samo za poklic.

Izobraževanje se vsebinsko razširi in znanja postajajo vedno bolj interdisciplinarna, kompleksno povezana. Ker vpliva na kariero tudi družina, je pomembno, kako jo zna človek urejati in kako obvlada probleme v njej. Enako velja tudi za druga področja. Znanje nam zmanjkuje na vsakem koraku. Obvladati moramo medosebne odnose, sami moramo načrtovati osebno življenje, najti pravo igro in obliko sproščanja, si zgraditi socialni kapital, kritično in selektivno spremljati medije in se hitro in pravilno odločati. Vseživljenjsko izobraževanje bi bilo pravi nesmisel, če bi služilo samo poklicnemu izobraževanju.

Meje med poklicno in splošno izobrazbo padajo. Splošna izobrazba pomembno vpliva na kvaliteto dela, delovne uspehe in pravilno odločanje. Znanje, neko razvito osebno lastnost človek uporabi pri delu, v družini, med prijatelji, a je v karieri nepogrešljiva. Izobraževanje se pomembno vsebinsko razširi. Matematičarka se ukvarja z glasbo, ekonomista zanimata kitajski jezik in kultura, kulturnega delavca zanima znanje računovodstva itd. (Drucker)

Ker je pritisk potreb po znanju prevelik, da bi se danes ljudje izobraževali stihijno, potrebujejo natančno izdelan karierni in izobraževalni načrt. Ta jim nudi kriterije za izbiro, čemu bodo v izobraževanju dali prednost. Z izobraževanjem moramo postopati zelo načrtno in racionalno, da lahko sproti pridobivamo vsaj najnujnejša znanja.

Znanje je postalo eno od glavnih proizvodnih sredstev. Poseduje ga delojemalec in ne delodajalec. Delodajalec je odvisen od delojemalcev. Ti so postali bolj mobilni in svobodnejši, saj se hkrati lahko vežejo na več delodajalcev. Ekspertna in specialistična znanja jim zvišujejo konkurenčnost in lažje premagovanje tekmovalnosti v družbi. Vrhunski strokovnjaki postanejo sodobni nomadi. Na delo jih vabijo na raznih koncih sveta. Nočejo se več vezati na službo in enega delodajalca. Odločajo lastniki znanja.

Od šolanja tipa k šolanju unikatnega človeka. Šolanje po enotnem učnem načrtu in s strogimi predpisi vzgaja tip. Konkurenčnost zahteva unikatnega človeka in unikatno podjetje. Samo tako je konkurenčno. Mladina je »zašolana«. Že zgodaj se mora odpovedati svojim osebnim posebnostim, željam in motivom in se podrediti zunanji zahtevi po ponavljanju enakih vsebin in podatkov, da lahko dobi točke. Sicer ji celo grozi, da prepotrebne šolanje ne bo mogla nadaljevati. Delo in konkurenčnost zahtevata unikatne ljudi. Kje naj jih dobi, če šolanje ne sledi potrebam gospodarstva? Znanje ne zadošča več. Delo je vedno bolj odvisno od osebnostnega razvoja ljudi, katere lastnosti imajo razvite, da jih pri delu uporabijo. Čustvene razsežnosti so vedno bolj pomembne.

Namesto poklica merimo kompetence ljudi in osebno stopnjo zaposljivosti. Današnje razmere, tekmovalnost in konkurenčnost zahtevajo fleksibilno delovno silo. Človek naj bi bil usposobljen za različna dela na nekem področju. Nekajkrat v življenju (do šestkrat) naj bi menjal tudi poklic. Kompetence tudi zastarijo, če jih sproti z usposabljanjem ne dopolnjuje. Dinamičnost družbe namesto nekdanje statičnosti se kaže na vsakem koraku. Z raziskavami so odkrivali, katere osnovne kompetence bi moral razviti vsak človek 21. stoletja. Po več poteh so prišli do naslednjih:

- usposobljenost za vodenje lastnega učenja (naučiti učiti se);
- sposobnost odločanja;
- sposobnosti za uravnavanje medosebnih odnosov;
- komunikacijske sposobnosti.

Znotraj naštetih področij najdemo več podciljev, procesov in pojavov, ki jih mora posamezen človek obvladati v današnjih razmerah.

Terciarna izobrazba (višja in visoka) je postala standardna začetna stopnja za vse ljudi v informacijski družbi, družbi rizika in družbi sprememb. Tak standard je bila v času Marije Terezije osnovna šola, v industrijskem obdobju pa srednja šola. Peter Drucker pravi: »Kar je bila nekoč zadnja stopnja izobrazbe, s katero smo zaključili študij, je danes prva stopnja, s katere gremo v svet dela in življenja«. Danes vedo tudi najbolj preprosti ljudje, da morajo mladi še nekaj študirati po srednji šoli, da bodo lahko delali. Ta sodoben trend je bolj prisoten v praksi med prebivalstvom in manj v uradni politiki, ki še vedno obravnava šolanje in študij elitno, kot privilegij samo nekaterih izbranih in ne kot splošno dobro, dostopno vsem ljudem. Terciarna izobrazba kljub konzervativni šolski politiki doživlja tudi v Sloveniji obdobje prave eksplozije. Število višjih šol je v enem desetletju poraslo za 400 %. Visoke šole in posamezne fakultete so nastale tudi v manjših krajih. Slovenija je dobila štiri univerze. Normalna Gaussova krivulja izobraženosti prebivalstva se je v informacijski družbi pomaknila na terciarni nivo. Razlike med ljudmi nastajajo med višjo in visoko izobraženimi in glede na to, katero univerzo so obiskovali. Na zgornjem robu Gaussove krivulje so ljudje z več diplomami in doktorati. (Drucker, 1966, str. 11)

Univerza (terciarno izobraževanje) je dobila novo vlogo. Ni več odgovorna samo za redne študente, večino študijskih naporov mora usmeriti na nekdanje diplomante in jim omogočiti dopolnilne študijske programe (continuing education). Na organiziran način diplomantom in drugim zainteresiranim zagotavlja dodatna znanja in dopolnjevanje, osvežitev kompetenc. Kanadske univerze so npr. imele 50 % dejavnosti z rednimi študenti in 50 % dejavnosti z odraslimi že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. (Drucker, 1966, str. 11)

Spremenil se je cilj izobraževanja. V manj razvitem socialnem okolju z nizko stopnjo izobraženih ljudi je že pomemben »papir« – diploma, ki jo nekdo ima. Papir mu zadošča, da dobi delo, ne glede na znanje. V takih razmerah prevladuje »simbolično vrednotenje izobraževanja«. V bolj razvitem okolju začne prevladovati »funkcionalno vrednotenje izobraževanja«. Papir izgubi nekdanji pomen. Pomembno postane, kaj človek zares zna. V kadrovskih službah izbirajo med več diplomanti s preverjanjem dejanskega znanja. Prednost je imel, kdor je uspel pokazati več znanja od ostalih. V današnjih razmerah je kriterij za izbor, kaj zna človek s svojim znanjem narediti. Svoje znanje mora napraviti produktivno v življenju in pri delu, o tem odločajo osebne lastnosti. Ljudje s pozitivno samopodobo, samozavestni in z zaupanjem do ljudi, lahko z znanjem več dosežejo od drugih z negativnimi stališči, nezaupanjem vase in v druge in negativnimi stališči do okolja. Kadrovske službe preverjajo, kaj kdo zmore s svojim znanjem napraviti, kako produktivno je znanje nekoga itd. s preizkusnimi obdobji, iskanjem neposrednih informacij pri prejšnjih delodajalcih, s pomočjo osebnega portfelja in prek poznanstev. Odnos med delom in izobraževanjem se je spremenil.

## **Ukrepi za povečanje konkurenčnosti – približevanje izobraževanja in dela**

Ko smo pojave zaznali, je pomembno, da jih na primeren način upoštevamo in obvladamo, za probleme najdemo primerne rešitve. Potrebujemo odprt dostop do izobraževanja za vse prebivalce. Zagotovili bi ga, če ne bi gledali na izobraževanje kot na izdatek, temveč kot na najpomembnejšo investicijo, ker je znanje eden od glavnih proizvodnih sredstev. Izobraževanje in delo bi lažje povezali, če bi zapustili elitistični in selektiven način šolanja, ki še vedno sloni na piramidalni strukturi družbe in ne upošteva družbenih sprememb. Zbiranje točk, ponavljanje enakih odgovorov in mehanično učenje ohromijo razvoj sposobnosti, onemogočijo osebno izbiro, interese in osebne motive.

Premagovanje razlik med zahtevami šole in dela. V razmerah sedanjega šolanja se ne zagotavlja sodoben razvoj mladih. Demokratizacija šolstva bi situacijo spremenila. Mlad človek »izgubi, zatre sebe«, da sledi predpisom in zahtevam šole, še prej kot je stopil v javnost. Nezainteresirana za znanje in brezbržna do zunanjih pritiskov se mladina z raznimi negativnimi stranskimi pojavi prebija skozi šolska leta: »špricanje«, agresivno vedenje, nabor negativnih vrednot o znanju in izobraževanju, nevrotično vedenje, nezainteresiranost in negativna podoba o sebi. Ker mlad človek čuti, da ga v šoli niso nikoli osebno upoštevali, se nagiba k destruktivnemu vedenju in so negativni pojavi med šolajočo se mladino vsakdanji. Pri nadaljevanju študija pri mladih najbolj izstopa nizka stopnja samostojnosti (podaljšana puberteta) in nerazvite miselne sposobnosti, neizdelane osebne vrednote in preference. Vedenje se začne nagibati k destruktivnim oblikam, za uspeh v življenju in delu pa potrebujejo konstruktivne pristope. Šola lahko postane nasilje nad mladino, če jim vsiljuje stare vzorce preživetja, pri delu in v življenju pa bodo odisni od novih. Približevanje šole sodobnim razmeram postaja vedno bolj nujno. (Jaspers Juul)

Eksplozija terciarnega izobraževanja ne more biti prepuščena stihiji. Nihče še ni v Sloveniji izdelal jasne visokošolske politike, kljub temu, da višje in visokošolske ustanove pod pritiski potreb gospodarstva in konkurenčnosti na svetovnem trgu rastejo kot gobe po dežju. Ta naj bi slonela na konkretni stvarnosti in razmerah, v katerih smo. Tradicionalno obliko študija morajo dopolniti vzporedni sistemi množičnega študija na daljavo in e-studija, prilagojeni zlasti odraslim. Družbena funkcija visokega šolstva bi se morala razširiti in sproti zagotavljati znanje tudi diplomantom. V financiranje države bi se moral vključiti tudi študij odraslih.

Izobraževanje odraslih bi moralo pridobiti najvišji družbeni pomen, zvišati socialni status in pridobiti na družbeni moči. S tem bi nastali pogoji, da opravlja funkcije, ki jih zahteva čas in razmere. Trenutno je to eno najbolj zapostavljenih področij v družbi in še bolj v podjetjih, čeprav so tam najbolj odvisni od znanja, ker gospodarstvo krči izdatke.

Mediji bi se morali odzivati na dogodke v izobraževanju odraslih. Dvignili bi pomen področja in potrdili nov položaj dejavnosti. Znanje kot vrednoto moramo najprej promovirati v javnosti širše družbe. Nato se bo zrealila pozitivna sprememba tudi v podjetjih in pri ljudeh. Morda bi se prav s pomočjo medijev pozornost preusmerila s telesa (fitnes centri) na to, kaj se bo kdo naučil. Centri vseživljenjskega izobraževanja samevajo v zapuščenih stavbah, arhitekti pa gradijo mogočne fitnes centre za telo. Socialno onesnaženje okolja je večje od fizičnega onesnaženja zemlje, zraka ali vode. Tržne manipulacije agresivno povečujejo vizualne in zvočne pritiske na ljudi in povzročajo veliko škode. Človek naj se sam odloči, kaj potrebuje. Človek ni služkinja proizvodnje, ampak obratno: naj bo proizvodnja podrejena ljudem. Najbolj karikirana oblika trženja so neprestane reklame o zdravilih in komercialni triki Ljubljanske lekarne.

Onesnaženost duha premagujejo le razviti ljudje s kritičnim mišljenjem, osebnim presojanjem in samostojnim odločanjem. Manipulacijam hitro podležejo nerazviti, funkcionalno nepismeni ljudje.

Zato je eden najpomembnejših ukrepov za konkurenčnost našega gospodarstva in vzdržljivost v tekmovalnosti odpravljanje funkcionalne nepismenosti. Andragoški center Slovenije je v okviru mednarodne raziskave, v katero je bilo vključenih 22 držav z vsega sveta, ugotovil 70-odstotno funkcionalno nepismenost. S tako sestavo prebivalstva o konkurenčnosti na svetovnem trgu ne moremo niti sanjati. Podatke o stanju v praksi smo »pometli pod preprogo« in drugega dela raziskave država ni več financirala. O tem tudi nismo objavili knjige in mediji tega niso na široko objavljali, da bi se razsežnosti problema zavedli in začeli ukrepati.

Izobražena elita je paralizirana, ker ji množica sodelavcev ne more slediti. Nima zaledja za produktivno znanje. Funkcionalna nepismenost je pri nas množičen pojav. Ti ljudje se v delo informacijske družbe ne morejo vključiti. Odprto ostaja vprašanje, kdo bo te ljudi preživel. Gospodarstva ne bo mogoče v toliki meri obremenjevati, ker bo prej shiralo. Mi pa se vrtimo okoli malega dela študentov, zelo pomembnega dejavnika za socializacijo na delu poznejših diplomantov in popravljamo »zašolanost mladine«. Ukvarjamo se s pokojninsko reformo, ker tam najlažje odtrgujemo, saj so starejši izločeni iz družbe in brez družbene moči. Lažje je prepovedati, jemati, kot pa graditi in ustvarjati na novo. Konstruktivno reševanje družbenih in gospodarskih problemov bi bilo predvsem odpravljanje funkcionalne nepismenosti. Ker je to množičen pojav, so npr. na Danskem razvili lahek računalniški program in z državnimi sredstvi zagotovili vsakemu funkcionalno nepismenemu računalnik in program za premagovanje osebne nerazvitosti. V ozadju pa so delovale svetovalne službe, mentorstvo in po potrebi tudi individualni osebni stiki. Dobre zglede že imamo. Se bomo odločili, da jih posnemamo in nekaj podobnega razvijemo tudi pri nas? Centralizirana politika bi morala prepustiti del družbene moči izobraževalcem. Če se sama ne spremeni, se ji zdi to prenevarno, ker vlada po starem vzorcu. S tem pa spodkopava vitalnost gospodarstva in države, ki ji hoče vladati. Pri OECD in ZN merijo vitalnost neke družbe po tem, koliko vlaga v izobraževanje in zdravstvo. Med glavne indikatorje spada povprečno število let šolanja na prebivalca, pričakovana življenjska starost in umrljivost dojenčkov. Delo in konkurenčnost sta odvisna od razvitosti celotnega človeškega kapitala. Pomen dodaja še socialni kapital. Uspeh dela torej gradimo na znanju in medosebnih odnosih.



Veliko bi izboljšali, če bi se rešili formalizmov v šolah in na univerzah. Svobodo učenja bi povečalo priznavanje neformalnega izobraževanja. To je tesno povezano z doživljajskim učenjem in s tem tudi s čustvi. Zato se hitreje od formalne izobrazbe spreminja v produktivno znanje. Nima pa nobene javne veljave. Vse nekdanje članice EU imajo izdelane sisteme za priznavanje neformalno pridobljenih znanj in jim dajo veljavo s formalno podelitvijo diplom in nazivov. S tem dobi znanje tudi javno veljavo.

Mladi imajo odprte možnosti za študij v tujini. Sledijo pa velike težave pri nostrifikaciji diplom pri nas. Mučen in dolgotrajen postopek nostrifikacije diplom tudi z najbolj uglednih univerz mlade odbija in se vrnejo v tujino.

Ker mora biti znanje produktivno, ne smemo več ločevati vrednosti praktičnih znanj in veščin od teoretičnih znanj. Za uporabo znanja, uspeh pri delu in v življenju sta potrebni obe vrsti znanja. Delitev med njima je zgodovinsko nastala z razvojem industrije in jasno poudarjene piramidalne hierarhične strukture podjetja in družbe. Tisti s praktičnimi znanji (fizični delavci) so bili na dnu piramide in posledično manjšega družbenega pomena. Teoretična znanja elite na vrhu so bila visoko cenjena, ker so v danih razmerah imela večjo družbeno moč. Taka delitev v našem okolju še vztraja in ovira, da bi znanje postalo produktivno. Zakaj morajo iti na poklicne šole samo slabši učenci? Zakaj smejo iti na gimnazije samo najboljši? Naravno bi bilo, da gre najmanj razvit otrok v najboljšo šolo. Če bi to upoštevali, bi sedanji uradno delujoči sistem šolanja, razporejanje otrok po šolskem uspehu na večvredne in manjvredne šole in negiranja njihovih nagnenj in interesov postavili na glavo. Kdaj bomo to naredili? Je elita spoznala, da jo preživeli privilegiji uničujejo?

Konkurenčnost bi dohitevali, če bi šola razvijala funkcije, sposobnosti, spretnosti in osebnost mladih in jih ne bi obremenjevali z mehaničnim memoriranjem znanja za točke.

Komunikacijsko-informacijska tehnologija nam na vsakem koraku zagotavlja znanje, podatke, informacije s celega sveta. Podatke iz Wikipedije si lahko ogledate že s pomočjo dlančnika in ne potrebujete niti več računalnika, kjer koli in kadar koli, tudi sredi noči, v puščavi, v samoti ali sredi mestnega vrveža. Moramo pa biti primerno razviti, da se do njih dovolj hitro dokoplamo in jih potem uporabimo.

Z osebnostnim razvojem pripravljamo ljudi na vseživljenjsko izobraževanje. Veliko pišemo in govorimo o tem. Mnogi ljudje v našem okolju niso sposobni za vseživljenjsko izobraževanje, ker v njem prevladuje samostojno in neformalno izobraževanje, za kar je potrebno imeti visoko motivacijo za učenje in razvite miselne funkcije. Opremljeni z navedenim smo sposobni prevzeti vodilno funkcijo v osebnem učenju. To zaenkrat premore le malo ljudi v naši družbi. Če pozornost usmerimo na pridobivanje praktičnih znanj, bi se dostopnost vseživljenjskega izobraževanja med prebivalstvom hitro povečevala.

## Literatura

- Rifkin, J. (1996). The end of Work, New York: G. P. Putman's Sons.
- Zupančič, M., Colnerič, B., Horvat, M. (2010). Poznavanje dejstev in zmotna prepričanja o starejših: implikacije za izobraževanje in delo s starejšimi. Andragoška spoznanja, vol. 16, št. 2, str. 37–51.
- Zupančič, M. (2009). Prožna varnost (flexicurity) kot izziv realnosti. Andragoška spoznanja, vol. 15, št. 1, str. 25–30.
- Zupančič, M. (2009). Usposobljenost in potrebe trga dela prihodnosti – odgovornost sedanjosti. Andragoška spoznanja, vol. 15, št. 4, str. 66–73.

- Drucker, F. P. (1995). Managing in a Time of Great Change. New York: Truman Talley Books/ Dutton (izbrana poglavja).
- Drucker, F. P. (1969). The Age of Discontinuity. New York: Harper and Row, Publishers (izbrana poglavja).
- [www.CBI.ORG.UK/NDBS/STATISTIKPAGES](http://www.CBI.ORG.UK/NDBS/STATISTIKPAGES)
- Kidd, R. (1975). Why Adults Learn. Toronto: OISE.
- Bern, E. (2003). Koju igru igraš? Beograd: Beoknjiga.
- Education and the Wealth of Nations. The Economist, march 29th – april 4th 1997, London, str. 15.
- World Education League, Who`s top? The Economist, march 29th – april 4th 1997, London, str. 21–25.
- Krajnc, A. (1977). Izobraževanje naša družbena vrednota. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Naishbitt, J. (1984). Megatrends, The New Directions Transforming Our Lives. New York: Warner Books.
- Krajnc, A. (2005). Izobraževanje z zabavo (Edutanement). Andragoška spoznanja, vol. 2, št. 2, str. 5–7.
- Krajnc, A. (2006). Kdo so bili moji mentorji? Kdo mi je lahko mentor? Andragoška spoznanja, vol. 12, št. 4, str. 31–40.
- Krajnc, A. (2007). Kdaj se postavljajo temelji vseživljenjskemu izobraževanju? Andragoška spoznanja, vol. 13, št. 1, str. 10–18.
- Krajnc, A. (2008). Odprt dostop do izobraževanja in e-učenje. Andragoška spoznanja, vol. 14, št. 3–4, str. 31–38.
- Kump, S. (2008). Nova paradigma medgeneracijskega učenja. Andragoška spoznanja, vol. 14, št. 3–4, str. 62–75.
- Krajnc, A. (2007). Nove paradigme vseživljenjskega izobraževanja. Andragoška spoznanja, vol. 13, št. 4, str. 10–28.
- Drucker, P. (1966). The University in an Educated Society. Okland Papers, CSLEA, Boston University, str. 5–15.

## O avtorici

**Dr. Ana Krajnc**, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, e-naslov:  
[ana.krajnc@guest.arnes.si](mailto:ana.krajnc@guest.arnes.si)